

Jacek Sypień

Burmistrzowie Olkusza w latach 1914–1939

Jacek Sypień

Burmistrzowie Olkusza w latach 1914–1939

Kształt, jaki nabrało nasze miasto przed pierwszą wojną światową i później – w okresie międzywojennym, to zasługa mieszkańców i władz, które wybierali. Niestety o burmistrzach Olkusza w tym okresie wiemy niewiele, a ich zasługi były pomijane w opracowaniach historycznych. Tymczasem w okresie pierwszej wojny światowej nie tylko rodziły się zręby państwa polskiego, ale także podstawy samorządu terytorialnego. Był to czas, kiedy mieszkańcy zaczęli mieć większy wpływ na sprawę swojego miasta i kierunki jego rozwoju.

Przed samym wybuchem I wojny światowej władzę w Olkuszu sprawował olkuszaniec – Jan Stachurski oraz trzyosobowa rada magistracka, która była organem wykonawczym. W skład rady magistrackiej wchodził ławnicy: Józef Gurbiel, Markus Talerman i Grzegorz Sapiłko (Sapiłko). O tych władzach miasta wiemy niewiele. Burmistrz Jan Stachurski wraz z żoną byli właścicielami znanej olkuskiej drukarni, która mieściła się w parterowym budynku pomiędzy ulicą Sławkowską i Górniczą. Na tej samej działce, od ulicy Sławkowskiej, Stachurski wybudował około 1903 roku okazałą, secesyjną kamienicę, która zachowała się do naszych czasów. W drukarni Stachurskich wydawane były m.in. pocztówki, a w latach 1917-20 czasopismo „Kronika Powiatu Olkuskiego”. Jan Stachurski jest pochowany w rodzinnym grobowcu na olkuskim cmentarzu.

Ławnik Józef Gurbiel (1880 – 1932) z zawodu był adwokatem, a także właścicielem olkuskiego hotelu „Krakowskiego”, który mieścił się przy ul.

Krakowskiej (obecna Króla Kazimierza Wielkiego). W 1914 r. został członkiem Komitetu Bezpieczeństwa Publicznego i pierwszej Rady Miejskiej Olkusza powołanej 1 września 1914 r. W dniu 28 stycznia 1915 r. wszedł też w skład nowej Rady Miejskiej Olkusza, a 28 listopada 1916 r. Rada Miejska mianowała go na stanowisko wiceburmistrza Olkusza. Z kolei 19 stycznia 1918 r. na swoim pierwszym posiedzeniu Sejmik Powiatowy powołał sześciuosobowy Wydział Powiatowy, w skład którego wszedł Józef Gurbiel.

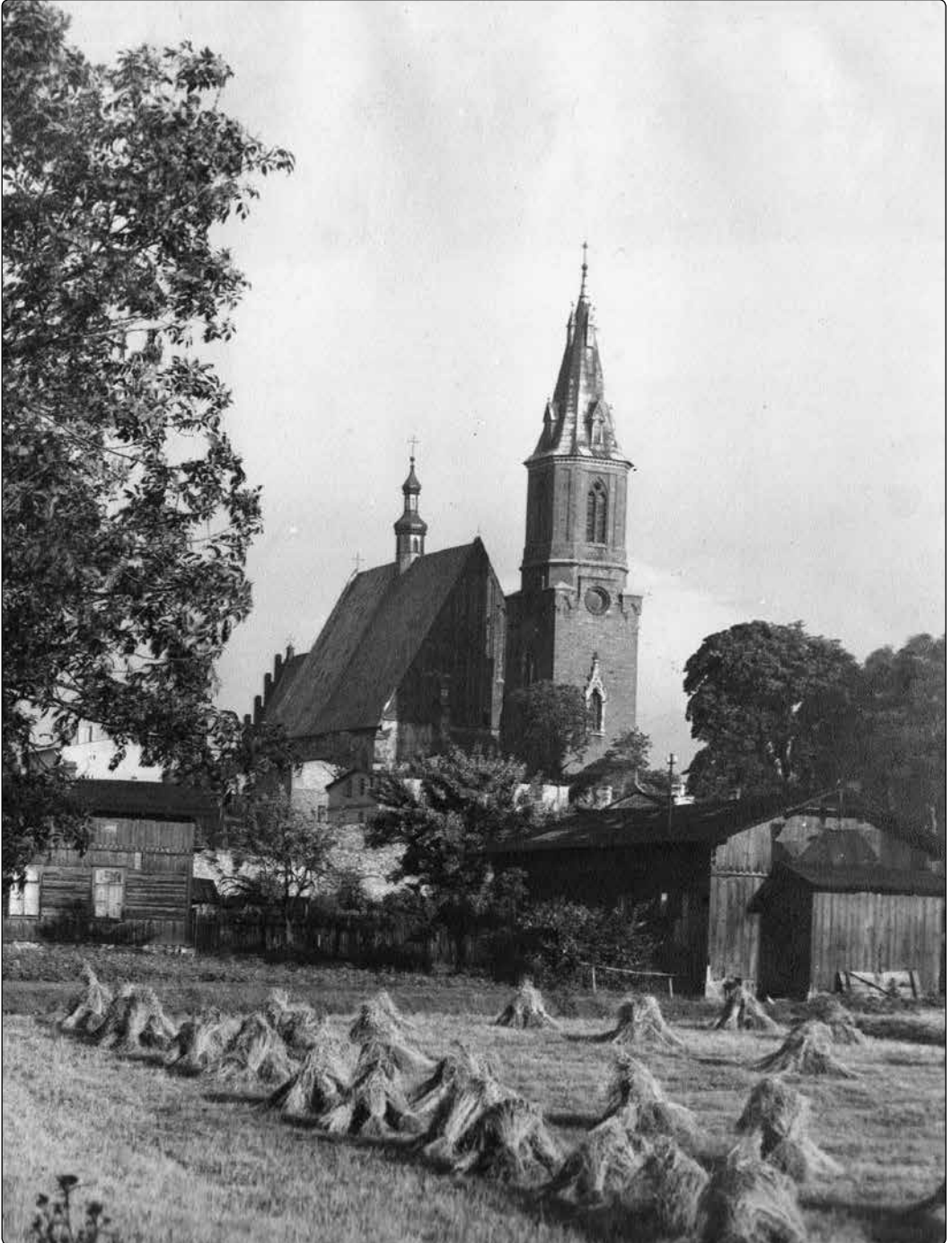
Z kolei Markus Talerman (Talermann) był znanym olkuskim kupcem i właścicielem tartaku. Angażował się w sprawy społeczne miasta.

O trzecim z ławników, Grzegorz Sapiłko, nie mamy zbyt wielu informacji. Wiemy, że jego córką była Walentyna Klewżyc pochowana na olkuskim cmentarzu prawosławnym.¹ Możemy tylko przypuszczać, że był rosyjskim urzędnikiem, który z czasem się spolonizował. Potomkowie rodziny Sapiłko są pochowani na olkuskim cmentarzu parafialnym.

Ciekawy jest skład rady magistrackiej, którą tworzyli Polak, Żyd i Rosjanin. W ten sposób były w niej reprezentowane niemal wszystkie nacje, z których składało się społeczeństwo Olkusza (choć oczywiście w nieproporcjonalnym stopniu).

Na pewno w jakiejś mierze zasługą burmistrza Stachurskiego i jego poprzedników było to, że u schyłku XIX i na początku XX wieku zmienił się

¹ I. Cieslik, *Olkuskie prawosławie*, Olkusz 2012, s. 46.

Il. 1. Mury i brama wejściowa do Ośrodka Harcerskiego. Lata 80-te.

obraz Olkusza. Czynnikiem stymulującym rozwój było wybudowanie w latach 1882–85 Drogi Żelaznej Iwanogrodzko–Dąbrowskiej, która przebiegała przez ziemię olkuską. Zmieniał się wygląd miasta. W 1872 r. rozpisano przetarg na oświetlenie miasta za pomocą 15 lamp gazowych. W 1876 r. zakończono budowę wodociągu, który okazał się jednak mało wydajny. Dopiero wybudowany w latach 1904–06 wodociąg dostarczający do Olkusza wodę ze źródeł w Witeradowie rozwiązał problem braku wody na wiele dekad.² Wtedy też na miejscu wyburzonego ratusza wybudowano na olkuskim rynku neogotycką wieżę ciśnieniową, która na długie lata stała się charakterystycznym elementem miasta. Na zlecenie olkuskich władz inwestycję wykonała znana warszawska firma Arnolda Bronikowskiego, a projektan-tem był Kazimierz Sommer.³

Na początku XX wieku powstała elektrownia miejska, której właścicielem był inż. Marian Starkiewicz, a dosłownie w przeddzień wybuchu wojny - 15 czerwca 1914 r. - olkuski magistrat zawarł z nim umowę na oświetlenie ulic i placów.⁴ W mieście działał szpital św. Błażeja i ochronka św. Marcina, założona w 1905 r. przez ks. Marcina Smółkę. Dowodem zamożności olkuskich mieszczan była budowa neogotyckiej dzwonnicy przy kościele pw. św. Andrzeja, która była prowadzona w latach 1908–13.⁵ Także dzięki wsparciu władz miasta powstała w Olkuszu w 1900 r. szkoła rzemieślnicza – jedna z trzech w Królestwie Polskim rządowych szkół o tym profilu, utrzymy-

wanych wspólnie przez państwo i zarządy miejskie. W 1900 r. naukę w olkuskiej szkole rozpoczęło 29 chłopców, z których 14 ukończyło ją po czteroletnim kursie nauczania, zdobywając tytuł czeladnika.⁶

W 1901 r. staraniem władz miasta oddano do użytku nowy budynek szkoły rzemieślniczej przy ul. Górniczej (jego budowa kosztowała 50 tys. rubli). W założeniach rządowa szkoła rosyjska – poza nauką zawodu – miała też wynaradawiać młodych adeptów rzemiosła. Plany te spaliły jednak na panewce, o czym świadczył strajk uczniowski w 1905 r.

Przejdźmy jednak do sytuacji po wybuchu I wojny światowej. Latem 1914 roku po ucieczce Rosjan zawiązał się w Olkuszu Komitet Bezpieczeństwa Publicznego. W jego skład weszli: Jan Stachurski, Stefan Buchowiecki, Wincenty Kipiński, Aleksander Machnicki, Antoni Minkiewicz, Jan Jarno oraz Antoni Okrajni. Komitet przejął władzę w mieście. Po wkroczeniu wojsk austriackich, w dniu 13 sierpnia 1914 r. spotkała się na pierwszym posiedzeniu nowa Rada Miejska, do której zostało powołanych 20 mieszkańców (nie było wyborów). W skład rady weszli: Antoni Minkiewicz (przewodniczący) Józef Opalski, Jan Stachurski, Stefan Buchowiecki, Feliks Ścibior, Roman Piechowicz, Jan Jarno, Wincenty Kipiński, Józef Gurbiel, Józef Świątek, Aleksander Machnicki, Szczepan Czernicki, Kazimierz Gołański, Antoni Okrajni, Kazimierz Tacikowski, Jan Osmołowski, Karol Radłowski, Markus Talerman, Nuchum Szarf i Josek Szwarzberg.⁷ Od początku zarysował się konflikt pomiędzy nową

2 *Dzieje Olkusza i regionu olkuskiego*, pod red. F. Kiryka i R. Kołodziejczyka, t. 1, Warszawa 1978, s. 511.

3 S. Ząbczyński, *Historia pożarnictwa olkuskiego 1478–1993*, Olkusz 1993, s. 39.

4 *Dzieje Olkusza...*, s. 548.

5 J. Sypień, *Stulecie dzwonnicy kościoła św. Andrzeja Apostoła w Olkuszu*, [w:] „Ilcusiana”, 2(9) listopad 2013, s. XX.

6 E. Cieśla, *Historia Szkoły* [Zespołu Szkół nr 1 w Olkuszu], dostępny on-line [na:] http://www.zs1olkusz.edu.pl/viewpage.php?page_id=1 (dostęp 12.08.2016).

7 J. Sypień, *Olkusz i ziemia olkuska podczas I wojny światowej w pamiętnikach Jana Jarno*, Olkusz 2014, s. 16.

Radą Miejską, która w swojej większości była zorientowana politycznie na Józefa Piłsudskiego (a co za tym idzie – na Austro–Węgry), a do-tychczasowym burmistrzem Stachurskim, który był raczej prorosyjski. Dowodem na to może być fakt, że początkowo odmówił on złożenia przysięgi wierności cesarzowi CK monarchii.⁸

Konflikt rozwiązał w pierwszych dniach września nowy starosta z wojennego nadania, Tadeusz Rozwadowski, który – jak pisał w swoich pamiętnikach Jan Jarno – „rady magistrackiej z burmistrzem Stachurskim oraz ławnikami Sapiłką, Talermanem i Gurbielem nie rozwiązał, a druga rada przy resursie jest ledwo przez niego tolerowaną wobec czego postanowiono młodą radę miejską rozwiązać, a przedstawić p. Rozwadowskiemu z jej (Iona) ramienia 4ech członków, którzy by po uzyskaniu sankcyj władz razem z obecnym magistratem o sprawach miejskich stanować mogli”.⁹

Sytuacja zmieniła się po tym, jak 5 września 1914 r. do Olkusza wkroczyła armia niemiecka, która zajmowała miasto do 5 listopada. Wtedy burmistrz Stachurski „dyplomatycznie” zachował, obawiając się represji po ewentualnym powrocie Rosjan. W tej sytuacji obowiązki burmistrza sprawował w jego zastępstwie siedemdziesięciodwuletni kasjer miejski Antoni Pierwocha. W listopadzie 1914 r., po powrocie Austriaków, burmistrz Stachurski objął ponownie swoje stanowisko. Także Rada Miejska działała w nieco zmienionym składzie. Jak pisał Jan Jarno w pamiętniku z 26 listopada 1914 roku: „Czyny Radnych miasta pod prezydium p.o. burmistrza Pierwochy nazwiska których poniżej wymieniam zasługują na upamiętnienie są one: Józef Gurbiel, Jarno Jan, Wincenty Kipiński, Wawrzyniec Filawski,

Ksawery Wiczerski, Antoni Okrajni, Aleksander Machnicki i Kierth Herman. Detto z powyższych członków Rady pp. Józef Gurbiel, Antoni Okrajni z doktorem Józefem Opalskim stanowią komisję sanitarną czuwającą nad zdrowotnością miasta. Detto Józef Gurbiel prezyduje jako prezes sądu obywatelskiego, komplet którego stanowią Stanisław Jasiński i E. Winczakiewicz, ci dwaj panowie nie bardzo energicznie swój obowiązek pełnią. Jan Jarno jako szef milicyi od samego początku wojny godność tę piastuje, pomocnikami jego są: Jan Bystydzieński i Ignacy Kowalski. (...) Komisję finansową Rady Miejskiej stanowią: Karol Radłowski i Stanisław Giedroyc”.¹⁰

Na początku 1915 r. komendantem powiatu olkuskiego został płk Józef Kwiatkowski, a jego zastępcą – Aleksander Szamszula. Komendant zatwierdził na stanowisku burmistrza Olkusza Jana Stachurskiego, a 28 stycznia 1915 r. powołał Radę Miejską w składzie: Wawrzyniec Filawski, Józef Gurbiel, Hermann Kerth, Wincenty Kipiński, Aleksander Machnicki, Antoni Okrajni, Józef Opalski, Jan Osmołowski, Markus Talerman i Ksawery Wiczerski. Chyba jednak układy dawnego „rosyjskiego” burmistrza Stachurskiego z nową władzą nie były zbyt dobre, skoro 3 kwietnia 1915 r. burmistrz Stachurski wraz z synem i kilkoma innymi osobami zostali aresztowani i wywiezieni na teren monarchii Austro–Węgierskiej. Przez dwa dni obowiązki burmistrza pełnił ponownie Antoni Pierwocha, a 5 kwietnia 1915 r. na stanowisko burmistrza został powołany Karol Radłowski, który funkcję tę pełnił do końca wojny. Jego zastępcą został Józef Gurbiel.

Powołana przez komendanta Rada Miejska działała do listopada 1916 r., kiedy to komendant powołał nową Radę Miejską Olkusza. De-

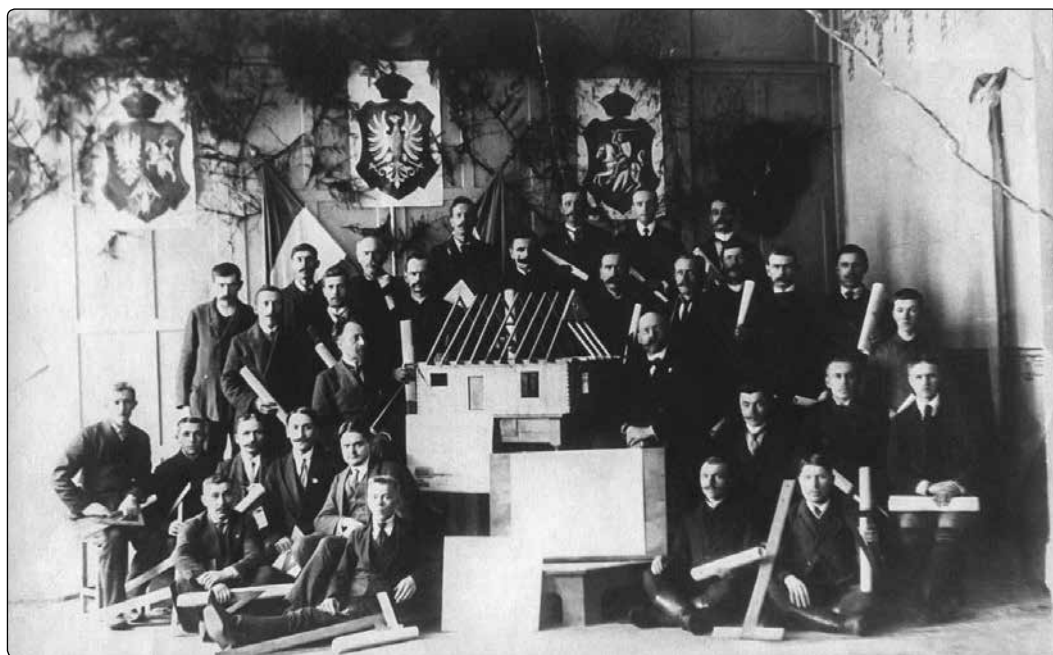
8 J. Sypień, *Olkusz...*, s. 69.

9 Tamże, s. 82.

10 Tamże, s.128.

sygnowano do niej po 6 przedstawicieli z 4 kurii reprezentujących różne warstwy społeczne i po tyłu samo zastępców. W dniu 28 listopada 1916 r. Rada Miejska wyłoniła spośród siebie burmistrza, którym został ponownie Karol Radłowski i jego zastępcę, czyli Józefa Gurbiela. Wybór ten zatwierdził w dniu 14 grudnia 1916 r. generał gubernator.¹¹

nie Rady Miejskiej oraz przedstawicieli Komitetu Ratunkowego. Kilkuosobowa delegacja udała się do austriackiego komendanta obwodu hr. Clam Martinica z żądaniem złożenia broni przez żołnierzy i opuszczenia miasta wraz z urzędnikami austriackimi. Komendant przekazał władze na ręce ppłk. Jakuba Niewiadomskiego, a ten - jako Polak - złożył przysięgę przed burmistrzem Ra-

Il. 14. Spotkanie Harcerskie na ogródku Orle Gniazdo

O nowym burmistrzu Karolu Radłowskim nie wiemy zbyt wiele. Urodził się w 1844 r. W latach 1902–1912 był wójtem gminy Minoga.¹² Przed pierwszą wojną światową pracował jako urzędnik olkuskiego starostwa. Ożenił się z Marią Russocką (ur. 11.02.1867, zm. 25.08.1957). Jako burmistrz Olkusza zwołał 2 listopada 1918 r. w budynku magistratu zebra-

dłowskim. Karol Radłowski był aktywny społecznie: kiedy 22 października 1916 r. odbyło się walne zebranie olkuskiego koła Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego, Karol Radłowski został wybrany w skład zarządu. Był aktywny społecznie także po 1918 r., kiedy przestał pełnić funkcję burmistrza. Świadczy o tym fakt, że w 1923 r. był jednym z członków komitetu organizującego obchody rocznicy śmierci płk. Francesco Nullo w Olkuszu. Karol Radłowski zmarł 28 lutego

¹¹ *Dzieje Olkusza...*, s. 571.

¹² P. Trzcionka, *Skala. Zarys dziejów miasta*, Kraków 1994, s. 92.

1928 r. Oboje z żoną są pochowani na olkuskim cmentarzu parafialnym.

Burmistrz Karol Radłowski wspierał działalność Komitetu Ratunkowego. Przy wsparciu władz miasta było też możliwe utworzenie w Olkuszu Gimnazjum Męskiego. Była to wspólna inicjatywa mieszkańców (Rada Miasta na rzecz szkoły zrzekła się deputatów drzewnych z lasów miejskich) oraz Komitetu Ratunkowego Powiatu Olkuskiego, który wyasygnował sporą kwotę na zakup budynku i utrzymanie szkoły. W październiku 1916 r. naukę w szkole rozpoczęło 148 uczniów z pięciu okolicznych powiatów. Rok później w Olkuszu powstało też liceum żeńskie. W 1916 r. wznowiono naukę w olkuskiej Szkole Rzemieślniczej.¹³

Pod koniec lipca 1918 r. w Olkuszu odbyły się wybory do rady miejskiej. Wybory odbywały się w poszczególnych czterech kuriach, zależnych od klasy społecznej. Z łącznej liczby 7015 mieszkańców prawo wyborcze miały tylko 943 osoby (471 Polaków i 472 Żydów). Wybrano 24 radnych. Poniżej skład ówczesnej rady miasta.

Kuria I. (Handel i przemysł). Wyborców 449, w tym Żydów 338, chrześcijan 61. Radni: Markus Talerman (kupiec), Jusek Lender (właściciel fabryki), Zysman Sandzer, (właściciel fabryki), Henryk Skowroński (buchalter), Jusek Szwarzberg (kupiec), Berek Wajchselfisz. Zastępcy radnych: Mendel Rozensztrauch (rabin), Nuchum Szarf (kupiec), Lejzor Herman (kupiec), Dawid Glajtman (kupiec), Icek Majer Tropauer (właściciel realności), Hersz Czerniecki (kupiec).

Kuria II (właściciele posiadłości w obrębie miasta). Wyborców 187, w tym chrześcijan 165, Żydów 22.

Radni: Józef Gurbiel (adwokat), Karol Radłowski (dotychczasowy burmistrz), Wincenty Kipiński (właściciel posiadłości), Jan Jarno (przemysłowiec), Józef Świątek (kupiec), Wawrzyniec Filauski (właściciel fabryki). Zastępcy radnych: Ks. Bronisław Langkamer (prefekt szkół średnich), Herman Kerth (właściciel fabryki), Roman Piechowicz (kupiec), Julian Wojaczek (właściciel posiadłości), Kajetan Zub (stolarz), Józef Nowak (właściciel posiadłości).

Kuria III (ukończona szkoła średnia, względnie przepisany podatek mieszkaniowy). Wyborców 130, w tym chrześcijan 96, Żydów 34. Radni: Antoni Mińkiewicz (inżynier), Dr. Józef Opalski (lekarz), Kazimierz Golański (notariusz), Feliks Ścibior (taksator towarzystwa ubezpieczeniowego), Antoni Okrajni (kupiec), Bronisław Gacek (sędzia). Zastępcy radnych: Jan Osmołowski (inżynier), Ludwik Wewerek (komornik sądu), Władysław Słomski (kupiec), Paweł Hensoldt (właściciel tartaku), Szczepan Czernicki (kupiec), Piotr Skóra (kupiec).

Kuria IV (nieuprawnieni do wyborów w jednej z poprzednio wymienionych kurii). Wyborców 177, w tym chrześcijan 149, Żydów 28. Radni: Leon Sierpiński (ślusarz), Jan Janikowski (robotnik), Aleksander Machnicki (dyrektor Towarzystwa Wzajemnego Kredytu), Stefan Alexandrowicz (inspektor gimnazjum), Mikołaj Kudła (kaflarz), Adolf Cogieli (robotnik). Zastępcy radnych: Marceli Kaszyca (murarz), Marian Starkiewicz (inżynier), Piotr Hagno (przedsiębiorca), Ignacy Paul (urzędnik), Zygmunt Karoń (robotnik), Kazimierz Pieniążek (cieśla).

Co ciekawe, spośród 24 radnych tylko 11 zasiadało w poprzednim zarządzie miasta.

Jak pisał autor artykułu w „Kronice Powiatu Olkuskiego”, „przed nową Radą roztacza się olbrzymie pole pracy tak ciężkiej i odpowiedzialnej w obecnej dobie. Musi ona nie tylko zachować spuściznę, zostawioną przez ojców naszych a nisz-

¹³ *Księga pamiątkowa liceum w Olkuszu*, red. I. Libura, J. Majewska, J. Hryniewicz, Kraków 1957, s. 143.

czoną dotkliwie rękami obcych, lecz dźwignąć i na poziomie nowożytnym utrzymać rozwój miasta; musi pamiętać, że popularność i użyteczność nie zawsze idą w parze przeto nie dla oklasków chwilowych lecz trwałego dobra pracą kierować winna; musi wreszcie rozumieć, że Olkusz był, jest i ma być grodem szczerze polskim, nie może więc zamknąć oczu, by nie widzieć, co się dzieje dalej w Polsce, po za rogatkami miejskimi”.¹⁴

Nowa rada miejska wybrała prezydium w tym samym składzie. Było to możliwe dzięki sojuszowi olkuskich „mieszczan” i radnych żydowskich, nad czym ubolewał autor artykułu w „Kronice Powiatu Olkuskiego”.¹⁵ Jednym z ławników został Wincenty Filawski, który publikował we wspomnianej Kronice artykuły w imieniu burmistrza. W tym czasie burmistrem, czy - jak go niekiedy tytułowano – prezydentem, był Karol Radłowski, a jego zastępcą Józef Gurbiel. Dekret Naczelnika Państwa z dnia 4 lutego 1919 r. ustanawiał instytucje samorządu miejskiego. Organem uchwalodawczym oraz kontrolnym gminy była rada miejska, wybierana na trzyletnią kadencję, zaś organem powołanym do wykonywania uchwał rady był magistrat, w którego skład wchodził burmistrz jego zastępcy oraz ławnicy.

Niewiele o poglądach politycznych mieszkańców samego Olkusza mówią wyniki wyborów do Sejmu Ustawodawczego w 1919 r. Wtedy powiat olkuski i miechowski tworzyły jeden okręg wyborczy. W tych wyborach PSL „Wyzwolenie” uzyskało 57% głosów, Związek Ludowo-Narodowy (endecja) 20%, PPS – 9%, PSL „Piast” 3%, bezpartyjni 4%, a listy mniejszości narodowych (głównie Żydów) – 7%.¹⁶

Także w 1919 r. zmieniły się władze miejskie Olkusza, a nowym burmistrem został Marian Starkiewicz. Niestety o samym inż. Marianie Starkiewiczu nie mamy zbyt wielu informacji. Wiemy, że przed I wojną światową był właścicielem olkuskiej elektrowni. W 1914 r. magistrat zawarł z nim umowę na 6 lat na oświetlenie ulic i placów.¹⁷ Po I wojnie światowej Marian Starkiewicz był członkiem Wydziału Powiatowego. To sześciuosobowe gremium stanowiło wspólnie ze starostą władzę wykonawczą w powiecie. Starkiewicz był członkiem Wydziału Powiatowego w latach 1919-27.¹⁸ W 1919 r. Marian Starkiewicz został naczelnym dyrektorem olkuskiej fabryki naczyń emaliowanych, która została przejęta przez zarząd państwowy. Ponieważ nie był w stanie w pełni uruchomić produkcji, wkrótce Ministerstwo Przemysłu i Handlu wydelegowało do Olkusza inż. Witolda Otto, który uruchomił fabrykę.¹⁹

Marian Starkiewicz był też pierwszym po 1918 r. burmistrem Olkusza. Za jego kadencji wybudowano w Olkuszu w 1928 r. nową elektrownię, której został dyrektorem.²⁰ W tym czasie w Olkuszu powstała łaźnia miejska, wybudowana w latach 1921-23, wybrukowano część ulic, zelektryfikowano i skanalizowano pozostałe ulice miasta, wybudowano 2 km wodociągów. Latem 1922 r. rada miasta przeznaczyła pod budowę nowego gmachu gimnazjum męskiego działkę na gruncie należącym do miasta (przy obecnej ulicy Jana Kantego). Rok później gotowy był już projekt budynku autorstwa prof. Józefa Gałęzowskiego. Ponieważ budowa nowej siedziby gimnazjum nie

14 „Kronika Powiatu Olkuskiego”, 38 i 39/1918, s. 2.

15 „Kronika...”, 39 i 40/1918, s. 21.

16 *Dzieje Olkusza...*, t. 2, s. 46.

17 *Dzieje Olkusza...*, t. 1, s. 548.

18 *Dzieje Olkusza...*, t. 2, s. 19.

19 H. Osuch, *Życie Emalierni*, Olkusz 2013, s. 20.

20 H. Osuch, *Życie...*, s. 21.

doszła w końcu do skutku, władze miasta przeznaczyły zaplanowane środki na budowę szkół podstawowych. W 1924 r. wkopano kamień węgielny, a w 1926 r. obok terenu, gdzie miało stanąć gimnazjum, oddano do użytku męską szkołę powszechną (obecnie SP 1). Kilka lat później przy

w latach 1919-24.²² W okresie, gdy burmistrzem Olkusza był Marian Starkiewicz, zorganizowano w Olkuszu uroczystości 60. rocznicy śmierci płk. Francesco Nullo, podczas których odsłonięto pamiątkową tablicę przy ulicy nazwanej imieniem bohaterskiego Włocha (obecnie ulic Basztowa).

Il. 14. Odsłonięcie pamiątkowej tablicy przy ulicy Francesco Nullo w 1923 roku. fot. arch. Muzeum Regionalne PTTK w Olkuszu)

ulicy Górniczej wybudowano szkołę powszechną dla dziewcząt.²¹ Także z inicjatywy władz miasta w 1927 r. utworzono Publiczną Szkołę Doksztalającą Zawodową. Wcześniej burmistrz Starkiewicz przekazał także bezpłatnie część sprzętu tkackiego na potrzeby tworzonej w 1919 r. niższej szkoły rzemieślniczej w Pilicy, która działała

W przygotowanie uroczystości były zaangażowane władze miejskie.²³

Niewiele wiemy także o życiu prywatnym Mariana Starkiewicza, część informacji to jedynie hipotezy. Marian Starkiewicz był synem Antoniego

21 M. Piotrowski, *Szkolne mury*, [w:] „Ilcusiana” 14/maj 2016, s. 50-51.

22 *Dzieje Olkusza...*, t.2, s. 114.

23 Szczegółowy opis uroczystości można znaleźć w J. Sypień, *Pamięć o płk. Nullo i bohaterach powstania styczniowego*, [w:] „Ilcusiana” 8/maj 2013, s.18-23.

Starkiewicz i Leonii z Jundziłów. Jego ojciec był Litwinem, a matka pochodziła z Kresów Wschodnich i była unitką. Rodzice byli nauczycielami w szkołach powszechnych Kongresówki. Mieszkali w Warszawie, następnie przenieśli się do Będzina, a potem w Kieleckie. Marian Starkiewicz (wraz z trzema braćmi) uczęszczał do szkoły powszechnej prowadzonej przez ojca. Po maturze skończył studia techniczne i uzyskał tytuł inżyniera. Niestety nie wiemy, kiedy przybył do Olkusza. Więcej informacji mamy o starszym bracie Mariana Starkiewicza, Szymonie Starkiewiczu (ur. 22 sierpnia 1877, zm. 1 stycznia 1962), który był wybitnym lekarzem pediatrą związanym z Zagłębiem Dąbrowskim, pionierem kompleksowej rehabilitacji dzieci w Polsce, twórcą Sanatorium „Górka” w Busku-Zdroju, a także wolnomularzem i społecznikiem. Jego imię nosi obecnie szpital w Dąbrowie Górniczej. Jego braćmi byli Leon Starkiewicz, nauczyciel, twórca gimnazjum w Łodzi i Antoni Starkiewicz (ur. 1879), dyrektor kopalni i Huty Bankowej w Dąbrowie Górniczej.

Marian Starkiewicz jeszcze przed wojną miał związek z założonym przez brata uzdrowiskiem w Busku Zdroju. „Starkiewicz Marjan – inżynier Olkusz”, jak zapisano w dokumentach, wraz z żoną Henryką został obok swego ojca Antoniego i Leonii Starkiewiczów wymieniony na „Liście członków pierwotnego „Komitetu Budowy Kolonji w Busku” od jesieni 1918 r. do lipca 1922”. Warto dodać, że na tej liście znajduje się także rada miejska Olkusza i wydział sejmiku powiatowego olkuskiego. W zarządzie sanatorium w Busku znalazł się także Zygmunt Lubodziecki, dyrektor olkuskiej Kasy Chorych, a Powiatowa Kasa Chorych w Olkuszu była jednym z udziałowców uzdrowiska.²⁴ Zaraz po II wojnie świa-

towej, w lipcu 1945 r., Marian Starkiewicz jako komisarz rządu z ramienia Ministerstwa Zdrowia został pierwszym po wojnie dyrektorem Państwowego Przedsiębiorstwa Uzdrowskiego Polanica-Zdrój, wcześniej Puszczyków-Zdrój. Przejął stanowisko od niemieckiego dyrektora uzdrowska Geорга Berlita, który pełnił tę funkcję nieprzerwanie od 1907 r. Starkiewicz we współpracy z zarządem miasta przeprowadził rozdział blisko 60 pensjonatów pomiędzy instytucje, związki pracownicze i osoby prywatne. Marian Starkiewicz był dyrektorem uzdrowiska do 1948 r. Z zachowanych relacji wynika, że do Polanicy przyjechał z żoną i wnuczką Barbarą. Jego syn i synowa zginęli w obozie koncentracyjnym. Mimo to do Niemców odnosił się życzliwie.²⁵

Marian Starkiewicz pełnił funkcję burmistrza Olkusza do 1926 r. Po przewrocie majowym miasto Olkusz przeszło pod zarządek komisarza reprezentującego Bezpartyjny Blok Współpracy z Rządem, którym został Zygmunt Milbrandt. W 1932 roku Milbrandt został komisarzem rządowym, który miał zająć się likwidacją związku międzykomunalnego do utrzymywania szpitali publicznych w Radomiu.²⁶ Prawdopodobnie zarządek komisaryczny nie trwał długo i stanowisko burmistrza objął ponownie Marian Starkiewicz. Przypuszczalnie pełnił je do 1928 r., kiedy został dyrektorem miejskiej elektrowni, a nowym burmistrzem Olkusza został Mieczysław Majewski.

Mieczysław Majewski urodził się w 1884 r. w

105, dostępne on-line [w:] Śląska Biblioteka Cyfrowa (dostęp 8.09.2016). Jest to jedynie hipoteza, ale na liście znajduje się cała rodzina Starkiewiczów. Można zatem przypuszczać, że Marian Starkiewicz był bratem doktora Szymona Starkiewicza. Tym bardziej, że Marian Starkiewicz znajduje się na liście zaraz po Antonim i Leonią, czyli rodzicami Szymona Starkiewicza.

25 Relacja Henryka Grzybowskiego z Polanicy-Zdroju (niepublikowana).

26 „Kielecki Dziennik Wojewódzki”, 13/16.06.1932, s. 2.

24 Zygmunt Kisielewski, *Czyn, nie łza*, Warszawa 1928, s. 97-

Ożarowie. Jego rodzicami byli Karol Majewski i Ludwika Wiertelarz. Karol Majewski, który był z wykształcenia farmaceutą, wraz ze swoją żoną Ludwiką przeniósł się do Skały, gdzie w latach 1896–1913 prowadził aptekę w wybudowanym przez siebie budynku przy ulicy Kościelnej, a w sezonie letnim także apteki w Sułoszowej i Ojcowie.²⁷ Był też znanym działaczem społecznym. Został pierwszym prezesem założonej w 1910 r. Ochotniczej Straży Pożarnej w Skale.²⁸

Mieczysław Majewski był najmłodszym z czwórki rodzeństwa. Najstarszy, Bogusław, po skończeniu studiów pozostał w Warszawie. Średni – Władysław – w młodości był zaangażowany w wydarzenia rewolucji 1905 r. w Skale, za co został ukarany grzywną.²⁹ Władysław Majewski ukończył Akademię Ekonomiczną w Berlinie, a w latach 1929–1948 był dyrektorem Szkoły Rzemieślniczej w Olkuszku przy ulicy Górniczej. Państwo Karol i Ludwika Majewscy mieli też córkę Jadwigę Majewską, po zawarciu związku małżeńskiego – Włostowską.³⁰

Rodzina Majewskich mieszkała w Skale nieco wcześniej. W 1864 r. Franciszek Majewski znalazł się na liście byłych żołnierzy mieszkających w Skale.³¹ Z kolei w 1881 r. Wawrzyniec Majewski był właścicielem domu przy ulicy Pileckiej. Nie mamy jednak pewności, czy byli oni spokrewnieni ze wspomnianym Karolem Majewskim.

Mieczysław Majewski ukończył Akademię Handlową w Lipsku, studiował także w Halle i w

Berlinie. Po studiach odbywał praktyki zawodowe za granicą, a następnie rozpoczął pracę w Banku Kredytowym w Warszawie. W 1911 r. poznał w Warszawie swoją przyszłą żonę, dziewiętnastoletnią Irenę Mucharską (ur. 1890 r. w Warszawie na Pradze), córkę Gabriela i Jadwigi Mucharskich. Jej dziadkowie byli właścicielami kilku majątków ziemskich w Siedleckiem. Jej ojciec, Gabriel Ryszard Mucharski, mieszkał w Charkowie, a potem w Moskwie. Pragnąc uchronić córkę Irenę przed rusyfikacją umieścił ją na pensji w Warszawie. Irena wraz z rodzicami wiele podróżowała po Europie, była we Włoszech, Paryżu, Berlinie, Rosji, znała biegle języki: francuski, niemiecki i rosyjski.³² Ślub Karola Majewskiego z Ireną Mucharską odbył się 5 lipca 1913 r. w Grodzisku koło Skały. Po ślubie zamieszkali w Skale.

Po pewnym czasie Mieczysława Majewskiego wybrano na wójta gminy Skała, a potem przyjął propozycję Czartoryskich, którzy byli właścicielami Ojcowa i w 1923 r. objął stanowisko dyrektora nowo powstałej spółki akcyjnej Uzdrowisko Ojców. Choć Ojców, jako miejsce rekreacji i leczenia był popularny już od połowy XIX wieku, największy jego rozkwit przypadł po 1918 r., kiedy formalnie zyskał statut miejscowości uzdrowskiej. Wtedy ówczesna właścicielka Ojcowa, Ludwika Czartoryska, przekazała nieodpłatnie tereny na osiedle uzdrowskie. Większość zakładów leczniczych przeniesiono na Złotą Górę.

Po I wojnie światowej Irena i Mieczysław Majewscy zamieszkali w Ojcowie w willi „Uroczka”, potem w willi „Pod Berłem”, a następnie (w latach 1925–1929) w willi „Jadwiga”, obecnej siedzibie dyrekcji Ojcowskiego Parku Narodowego. Mieszkali tam wraz z czwórką swoich dzieci: Jerzym, Stanisławem, Janiną – późniejszą znaną

27 P. Trzcionka, *Skała...*, s. 99.

28 Tamże, s. 116.

29 Tamże, s. 113.

30 J. Greguła, *Wspomnienia o Janinie Majewskiej (1915–2005)*, [w:] *Tu wszystko jest Polską... Eseje krajoznawcze o Krakowie i Małopolsce*, Kraków 2009, s. 481.

31 P. Trzcionka, *Skała...*, s. 76.

32 J. Greguła, *Wspomnienia o Janinie Majewskiej* op.cit. s. 482

olkuską działaczką społeczną i poetką – oraz Tomaszem. Irena Majewska, żona Mieczysława, w latach 1925–1929 prowadziła Zakład Lecznicy „Goplana” w Ojcowie. Właśnie Mieczysław Majewski powitał w Ojcowie prezydenta RP Ignacego Mościckiego, który odwiedził uzdrowisko 26 lipca 1929 r. Na polanie za Bramą Krakowską odbyło się przyjęcie dla prezydenta z udziałem gospodarzy terenu, czyli Jana Podczaskiego, pełnomocnika Marii Ludwiki i Adama Ludwika Czartoryskich oraz Mieczysława Majewskiego - prezesa Spółki Akcyjnej Uzdrowisko Ojców.³³

Mieczysław Majewski był czynnie zaangażowany w działalność polityczną. W 1926 r., po zamachu majowym, przez pewien czas funkcję burmistrza w Olkuszu objął wyznaczony przez rząd komisarz Zygmunt Milbrandt. W dniu 9 stycznia 1927 r. odbyły się wybory do olkuskiej rady miejskiej. Na 24 radnych 8 było z listy Polskiego Zrzeszenia Demokratycznego związanego z obozem rządzącym, 6 radnych wybranych z listy Żydowskiej Jedności, po 4 radnych miały PPS i związki zawodowe oraz Zjednoczeni Żydzi Religijni, a dwóch radnych - Olkuska Liga Mieszkańska.³⁴ Kolejne wybory do olkuskiej rady miejskiej odbyły się 15 marca 1931 r. Najwięcej mandatów zyskali zwolennicy BBWR oraz partie żydowskie. Spektakularną porażkę poniosła PPS, która zdobyła tylko jeden mandat.

23 marca 1933 r. została uchwalona ustawa o częściowej zmianie ustroju samorządu terytorialnego, która wprowadziła pięcioletnią kadencję zarówno dla organów uchwałodawczych, jak i zarządzających wszystkich szczebli samorządu. Mieszkańcy miast wyłaniali członków rady miejskiej, do których zadań należało powołanie

organu zarządzającego, czyli zarządu miejskiego. Radzie przewodniczył burmistrz (prezydent). Zarząd miejski (magistrat) składał się z burmistrza (prezydenta) i wiceburmistrza oraz ławników. Po uchwaleniu Konstytucji Kwietniowej nastąpiło ograniczenie znaczenia samorządu terytorialnego. Burmistrz nadal był wybierany przez radę, ale z wymogiem zatwierdzenia przez właściwy organ administracji rządowej. Kolegium członków zarządu miejskiego nosiło nazwę magistratu. Jego członkami byli: burmistrz i wiceburmistrz (lub prezydent i wiceprezydent) oraz ławnicy.

Nie wiemy, w jakich okolicznościach i kiedy Mieczysław Majewski został burmistrzem Olkusza. Czy miało to miejsce zaraz po wyborach w 1927 r., czy - jak przekazuje rodzinna tradycja - w 1929? W każdym razie rady miejskie wybrane w 1931 r. zostały wkrótce rozwiązane, a kolejne wybory do olkuskiej rady miejskiej odbyły się 28 lutego 1932 r. W wyborach zwyciężyło Stronnictwo Narodowe, którego członkiem był ówczesny burmistrz Mieczysław Majewski.³⁵

Miasto rozwijało się przestrzennie. Dzięki inicjatywie władz miejskich powstały osiedla domów jednorodzinnych w nowych dzielnicach Czarna Góra i Piaski. Rozpoczęto też budowę terenów rekreacyjno-sportowych na Czarnej Górze. W czerwcu 1933 r. w Olkuszu odbyła się konferencja poświęcona kolonii urzędniczo-robotniczej w Bukownie. Wziął w niej udział burmistrz Mieczysław Majewski, inicjator pomysłu, a także przedstawiciele władz powiatu, województwa i służb leśnych. Nowe osiedle miało powstać na terenach leśnych w pobliżu stacji kolejowej w Bukownie. W tym samym 1933 r. wojewoda kielecki wydał zgodę na przekazanie 1000 hektarów lasów należących do miasta Olkusza pod budowę przyszłego

33 J. Greguła, Dziadek Kubuś (wspomnienia).

34 *Dzieje Olkusza...*, t.2, s. 59.

35 Tamże, s. 62.

Rzeczpospolita Polska

PREZES RADY MINISTRÓW

STWIERDZA

ZE

PREZYDENT RZECZYPOSPOLITEJ

ZARZĄDZENIEM Z DNIA 27 SIERPNI 1938 r.

NADAŁ

MIECZYŚLAWOWI MAJEWSKIEMU
BURMISTRZOWI W OLKUSZU
WOJEWÓDZTWA KIELECKIEGO

ZŁOTY KRZYŻ ZASŁUGI

PO RAZ PIERWSZY

ZA ZASŁUGI NA POLU PODNIESIENIA STANU
SANITARNO-PORZĄDKOWEGO.

PREZES RADY MINISTRÓW

[Signature]
/Sławoj Składkowski/

Il. 14. Dyplom potwierdzający nadanie Mieczysławowi Majewskiemu Złotego Krzyża Zasługi.

osiedla Bukowno. Wkrótce rozpoczęto sprzedaż działek pod budowę domów. Autorem planu nowego osiedla był prof. Józef Gałęzowski.³⁶

Kolejnym dużym przedsięwzięciem zainicjowanym przez burmistrza Majewskiego było powstanie osiedla letniskowego Leśny Dwór w Bukownie. Poza zbiornikiem wodnym, jaki powstał po spiętrzeniu Przemszy, wybudowano kilka domów letniskowych, elektrownię wodną i Dom Harcerza. Inwestycję finansowano z budżetu Olkusza. Było to bardzo popularne miejsce wypoczynku nie tylko dla mieszkańców Olkusza i okolic, ale także całego Zagłębia.³⁷ W 1935 r. przy wsparciu władz Olkusza powstała nowa linia kolejowa łącząca Bukowno ze Szczakową.

Zmieniał się też wygląd samego Olkusza: utwardzano drogi, budowano chodniki, kanalizację i linie energetyczne. W 1932 r. przekazano miastu ujęcie wody, znajdujące się na terenie zlikwidowanej w tym samym roku Elektrowni Miejskiej przy ulicy Krakowskiej (obecnie ul. Króla Kazimierza Wielkiego). Z inicjatywy Towarzystwa Przeciwgruźliczego i przy pomocy władz miasta w 1930 r. otwarto w Olkuszu ośrodek zdrowia z przychodnią przeciwgruźliczą. Warto też wspomnieć, że Rada Miejska Olkusza przekazała kilkanaście mórg lasu pod budowę sanatorium przeciwgruźliczego dla mieszkańców ziemi olkuskiej i Zagłębia. Początkowo nie udało się tego zrealizować i, zamiast sanatorium, w 1928 r. przy olkuskim szpitalu utworzono oddział zakaźny i ftyzjatryczny (pulmonologiczny).³⁸

Należy jednak zauważyć, że pod względem gospodarczym, szczególnie podczas kryzysu w

latach trzydziestych, w Olkuszu i okolicy zapanowała pewna stagnacja. W 1931 r. zatopiono kopalnię w Bolesławiu i okolicy. W kwietniu 1930 r. doszło do strajku w olkuskiej fabryce naczyń emaliowanych, spowodowanego pogorszeniem się warunków pracy i zwolnieniami pracowników. Strajk został stłumiony przez policję, która użyła broni. Zginął jeden z robotników, Edward Majcherek.³⁹

Burmistrz Mieczysław Majewski kandydował w wyborach do sejmiku, jakie odbyły się 6 listopada 1938 r. Startował z listy prorządowego Obozu Zjednoczenia Narodowego, nie udało mu się jednak zdobyć mandatu. Posłami z okręgu 23, obejmującego Olkusz, zostali: Tadeusz Nowak z Głanowa - szef obwodu OZN w Olkuszu oraz Zygmunt Sowiński z Zawiercia.⁴⁰

Jednak zasługi Mieczysława Majewskiego zostały docenione przez Prezydenta RP Ignacego Mościckiego, który zarządzeniem z dnia 27 sierpnia 1938 r. nadał Mieczysławowi Majewskiemu Złoty Krzyż Zasługi za, jak podano w uzasadnieniu, „zasługi na polu podniesienia stanu sanitarno-porządkowego”.

Wybuch wojny i wkroczenie wojsk niemieckich zakończyły historię olkuskiego samorządu w II RP. Już 7 września 1939 r. w Olkuszu powstała Ortskommandantur utworzona przez Wehrmacht. Niemiecki komendant przejął pełnię władzy cywilnej w mieście. W dniu 25 listopada 1939 r. władzę w Olkuszu przejął Rudolf Skaletz, niemiecki cywilny zarządca komisaryczny miasta, który zastąpił zarząd wojskowy. Władzę cywilną nad włączoną do Rzeszy częścią powiatu przejął

36 J. Liszka, *Kartki z dziejów gminy Bolesław*, Bolesław 1998, s. 72.

37 O. Dziechciarz, *Przewodnik po ziemi olkuskiej*, t.2, cz.2, Olkusz 2001, s. 89.

38 *Dzieje Olkusza...*, t.2, s. 121.

39 H. Osuch, *Życie...*, s. 35.

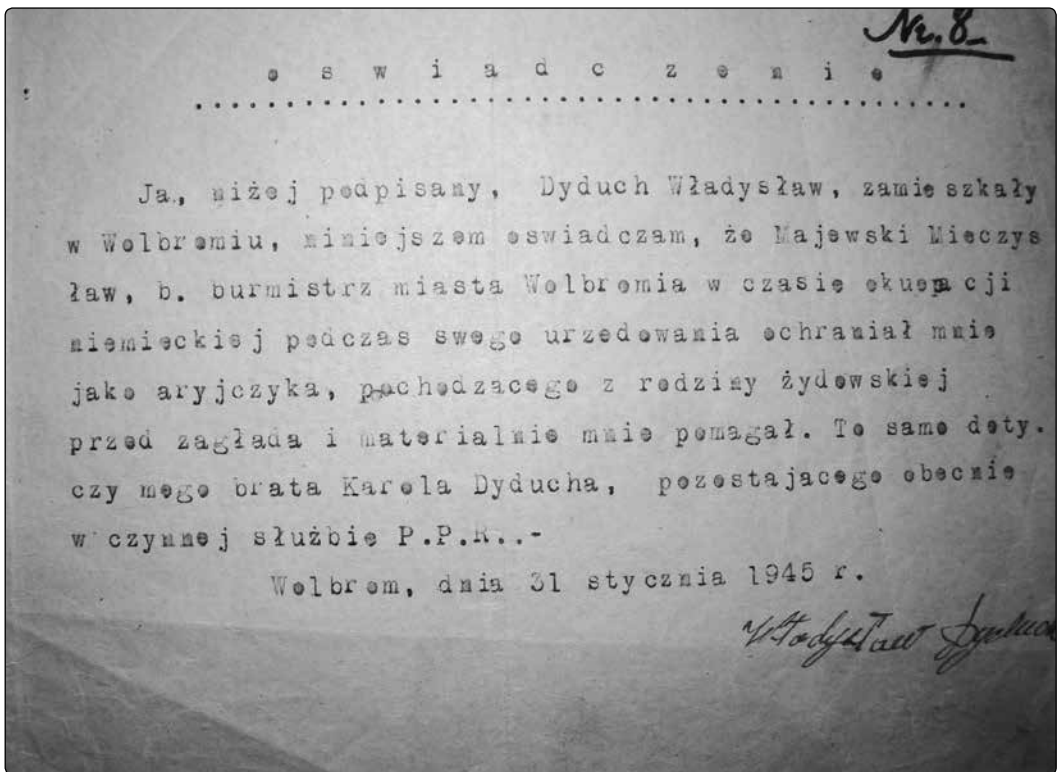
40 M.P. 1938 nr 264, poz. 619: Ogłoszenie o wynikach wyborów do Sejmu. <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WMP19382640619> (dostęp 28.09.2016).

Landkommissar dr Heinrich Groll.

Mieczysław Majewski, jako przedwojenny działacz samorządowy, społeczny i polityczny był zagrożony aresztowaniem. Ale pomógł przypadek. Tak opisuje to jego wnuczka Joanna Greguła: „Po wybuchu II wojny światowej funkcję zarządzającego Olkuszem objął z ramienia okupanta Niemiec Heinrich Groll. Przypadkowo okazało się, że dziadek Mieczysław i Heinrich Groll znali się

miasta Wolbromia.”⁴¹

Dzięki znajomości Majewskiego z Heinrichem Grollem niemieckie władze wyraziły zgodę, aby już w październiku 1939 r. w Olkuszcu rozpoczęło działalność koedukacyjne gimnazjum, powstałe z połączenia przedwojennych szkół: męskiej i żeńskiej. Szkoła działała tylko do 23 stycznia 1940 r., kiedy została zamknięta przez władze niemieckie. Mieczysław Majewski był burmistrzem Wolbro-

II. 4.

przed wojną, gdyż w tym samym czasie studiowali ekonomię w Lipsku. Dzięki temu dziadek miał możliwość wyjazdu do Wolbromia, który znajdował się na terytorium Generalnego Gubernatorstwa, gdzie został również wybrany burmistrzem

miasta od czerwca 1940 do stycznia 1945 r. Wiadomo, że jako urzędnik z niemieckiego nadania musiał wykonywać rozkazy okupanta.

W 1945 r., po wejściu Armii Czerwonej, jako były urzędnik niemiecki został aresztowany. Wte-

41 J. Greguła, Dziadek Kubuś (wspomnienia).

dy aresztowano także Ludwika Kallistę, przedwojennego burmistrza Wolbromia, a podczas wojny działacza ZWZ/AK. „W 1945 r. dziadek został wywieziony przez Rosjan na polecenie komunistycznych władz w głąb Rosji. Po aresztowaniu w styczniu 1945 r. Sowieci wywozili w głąb Rosji polską inteligencję, a dziadek był przewożony w wagonach bydłowych i przebywał w obozie dla zesłańców w Stalino do końca 1945 r. Na szczęście dzięki interwencji babci i jej wysiłkom w ministerstwie spraw zagranicznych uzyskał on zwolnienie z internowania i powrócił do Olkusza w stanie krańcowego wyczerpania. Dziadek był bardzo postawnym i wysokim mężczyzną (miał ponad 190 cm wzrostu), a kiedy wrócił z Rosji ważył 45 kg. Z opowieści rodzinnych pamiętam także wspomnienie o grubym kozuchu, którym wyścielane były sanie w Ojcowie, a który potem uratował dziadka przed mrozami w Rosji.”⁴²

W archiwum olkuskiego Muzeum Regionalnego PTTK zachowały się zaświadczenia mieszkańców Wolbromia z lat 1945-46, którzy bardzo pozytywnie wypowiadali się o Mieczysławie Majewskim jako burmistrzu tego miasta. Zapewne zaświadczenia miały pomóc rodzinie w staraniach o uwolnienie go z sowieckiego więzienia, a potem w znalezieniu pracy w Olkuszu. Możemy w nich przeczytać między innymi, że Majewski ochraniał jednego z mieszkańców, który był pochodzenia żydowskiego i materialnie go wspomagał, nielegalnie rozdawał najuboższym mienie (odzież) skonfiskowane w olbromskim Żydom przez Niemców, wydawał najbiedniejszym mieszkańcom Wolbromia dodatkowe kartki na chleb, załatwiał w olbromskim piekarni dodatkowe przydziały mąki i jajek, aby mogli upiec suchary, które potem za pośrednictwem Czerwonego

Krzyża trafiały do polskich jeńców w niemieckich obozach. Dzięki interwencji Majewskiego i jego żony Ireny w sierpniu 1944 r. uwolniono 17 mieszkańców Wolbromia z obozu pracy pod Wrocławiem. Po powrocie z ZSRR do Olkusza Mieczysław Majewski przez pewien czas nie mógł znaleźć pracy. W końcu został nauczycielem w olkuskim „ekonomiku”. Był bardzo lubiany przez uczniów, którzy z racji jego postury nazywali go „Łosiem”. Mieczysław Majewski zmarł 14 października 1964 r. i został pochowany na olkuskim cmentarzu.

42 Tamże.

Bibliografia

- Cieśla Ewa, Historia Szkoły (Zespołu Szkół nr 1 w Olkuszu).
- Cieślik Ireneusz, Olkuskie prawosławie, Olkusz 2012.
- Dzieje Olkusza i regionu olkuskiego, pod red. F. Kiryka i R. Kołodziejczyka, t. 1 i 2, Warszawa – Kraków 1978.
- Dziechciarz Olgerd, Przewodnik po ziemi olkuskiej, Gmina Olkusz, t. 2, cz. 1, Wyd. II, Olkusz 2002.
- Greguła Joanna, Dziadek Kubuś (wspomnienia), niepublikowane.
- Księga pamiątkowa liceum w Olkuszu, red. I. Libura, J. Majewska, J. Hryniewicz, Kraków 1957.
- Kisielewski Zygmunt, Czyn, nie łza, Warszawa 1928.
- „Kronika Powiatu Olkuskiego”.
- Liszka Józef, Kartki z dziejów gminy Bolesław, Bolesław 1998.
- Osuch Henryk, Życie Emalierni, Olkusz 1974 – 2013.
- Piotrowski Marek, Szkolne mury, [w:] „Ilcusiana” 14/maj 2016.
- Sypień Jacek, Stulecie dzwonnicy kościoła św. Andrzeja Apostoła w Olkuszu, [w:] „Ilcusiana” 2(9)/listopad 2013.
- Sypień Jacek, Olkusz i ziemia olkuska podczas I wojny światowej w pamiętnikach Jana Jarno, Olkusz 2014.
- Trzcionka Piotr, Skała. Zarys dziejów miasta, Kraków 1994.
- Ząbczyński Stefan, Historia pożarnictwa olkuskiego i jego dzieje w latach 1478-1993, Wyd. II, Olkusz 1993.